

Cirkulære dupsko fra yngre romersk jernalder

Af Jørgen Ilkjær og Jørn Lønstrup

1. Indledning

Fra yngre romersk jernalder kendes forskellige udførelser af dupsko til sværdskeider. Materialerne kan være elfenben, ben eller metal (1), ligesom konstruktion og udsmykning viser stor forskelligartethed(2). Denne behandling beskæftiger sig særligt med gravfundne dupsko af metal med cirkulære dæklplader uden ornamentale gennembrydninger.

Anledningen til dette arbejde er det endnu upublicerede gravfund fra Svennum i Vendsyssel samt nogle kun delvist publicerede gravfund, som findes på Nationalmuseet i København (3). Svennumfundet er endnu ikke færdigkonserveret, og en fuldstændig publikation kan ventes senere.

2. Beskrivelse af grave og oldsager

a. *Svennum, mtr. nr. 4a af Svennum by. Jerslev sn., Børghlum hd., Hjørring a.*

Vendsyssels Historiske Museum j. nr. 221/69 og Forhistorisk Museum Moesgård j. nr. 1612.

Svennumgraven blev undersøgt i 1969 af museumsinspektør Jens Aarup Jensen, Forhistorisk Museum Moesgård, som fandt en øst-vest vendt jordfæstegrav under flad mark. Omridset var rektangulært, 270 x 170 cm, og dybden 100 cm. I graven fandtes rester af træbund, ramme og trædække, og over trækonstruktionen var der i gravfylden en del større sten. Af gravgaverne skal kun våbenudstyret behandles.

Tvægget sværd, fig. 1, Bladets længde er ca. 72,0

cm, dets bredde ved grebet ca. 4,0 cm. og ved spidsen mellem 2,5 og 3,0 cm. Bladet, hvis tværsnit er ubestemt, er på midten mønstersmedet i et bredt bånd af parallelle, langsgående lameller.

Fæstet, der er af træ, er 19,0 cm. langt. Grebet har ovalt tværsnit og er 9,0 cm. langt. Det er i begge ender omsluttet af en 0,7 cm. bred jernring. Imellem disse to beslag er grebet dækket af en tæt vikling af tynd jerntråd. På flere steder er der i viklingen indflettet tynde, langsgående sølvtråde.

Parerknappen er ca. 4,5 cm. høj, tykkelsen er ca. 3,0 cm., og bredden har oprindeligt været mindst 6,5 cm. Den side, der vender mod bladet, er retliniet afskåret, hvorimod den, der vender mod grebet, antagelig har været afrundet. Knappen er ca. 5,5 cm. høj, tykkelsen ca. 3,0 cm., og den oprindelige bredde har været ca. 7,5 cm. Knappen er nogenlunde skiveformet og fremstillet af to ensdannede træstykker, der sidder på hver sin side af angelen. Knoppen er en cirkulær bronzeskive med en diameter på ca. 1,8 cm.

Skedens bagside er af træ og forsynet med en midt-ribbe. Forsiden er af jernblik med fine rifflinger, der går i skedens længderetning. For- og bagsiden er sammenholdt af et smalt, u-formet kantbeslag af jern.

Det kan med sikkerhed fastslås, der ikke har været rebøjle på skeden. Resterne af bandoleret viser, at dette alene har været fæstnet til skeden ved at være bundet omkring denne.

Den cirkulære dupsko af jern (fig. 2) er ca. 9,0 cm. i

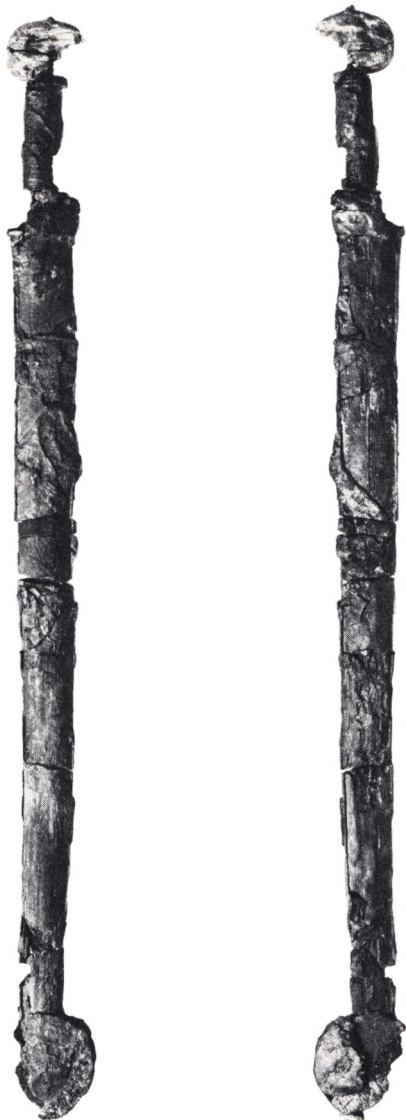

Fig. 1. For- og bagside af tvægget sværd fra Svennum. Mål 1:6. Fotograferet af P. Delholm.

diameter. Den har ikke haft skederandsnitte. Dækpladerne er ensdannede og svagt, rotationssymmetrisk hvælvede. De er overlagt randstykket, der har rektangulært tværsnit og er jævnbred. Dækplader og randstykke er samlet ved hjælp af slaglodning. Dækpladerne har ikke indlægning.

Kuplet skjoldbule af bronze (fig. 3). Da bulen er meget dårligt bevaret, gengiver rekonstrukstegningen ikke bulens mål ganske nøjagtigt. Kraven, der antagelig har været plan, er forsynet med 6 æquidistante søm, hvis næsten flade hoveder har en diameter på 2,2 cm.

Skjoldhåndtagsbeslag af bronze. Stykket er dårligt bevaret, men tilhører sandsynligvis Jahns type 9 (4). Skjoldhåndtaget er anbragt vinkelret på skjoldbræddernes længderetning.

Skjoldrandsbeslag af sølv eller bronze. Ubestemmelig type.

Skjoldet er cirkulært og har en diameter på 125 cm. Det er på forsiden malet blå.

Lansespids (fig. 4). Stykket er helt, totallængde 27,6 cm., døllelængde 9,6 cm., bladlængde 18,0 cm., største bladbredde 5,6 cm. Bladtværsnittet er som Nydam Mosefund, pl. X, 14 (5). Bladet har svajet udlinje.

Fig. 2. Cirkulær dupsko af jern fra Svennum. Mål 1:2. Fotograferet af P. Delholm.

Spydspids (fig. 4). Stykket er helt, totallængde 27,6 cm., døllelængde 16,8 cm., odlængde 10,8 cm., bladlængde 12,5 cm., odblængde ca. 2,5 cm. Odden har fladt rhombisk tværsnit, og bladet har svajet udlinje.

b. *Gøttrup, Farsø sn., Gislum hd. Ålborg a.*

Nationalmuseet C. 23941-53 & Dnf. 12/39. J. nr. 441/39.

Fundet er ikke fagmæssigt udgravet, og fundoplysningerne er sparsomme. Muligvis findes der udførligere oplysninger, men journalen har ikke kunnet genfindes. Derfor har vi måttet nøjes med resumeet i accessionsprotokollen.

Våbengraven må på grund af oldsagernes bevaringstilstand have været en jordfæstegrav. Denne er anlagt som en sekundærbegravelse i en højdækket hellekiste, der tilhører enkeltgravskulturen (6).

Tveæggt sværd (fig. 5). Bladets længde har været større end 73,0 cm; dets bredde ved grebet er ca. 5,3 cm. og ved spidsen ca. 3,0 cm. Bladet, hvis tværsnit er ubestemmeligt, er mønstersmedet i et bredt bånd af parallelle, langsgående lameller.

Fæstet, der er af træ, er ufuldstændigt bevaret i en længde af 6,5 cm. Grebet har ovalt tværsnit. Parerstangen, der er forsvundet, har sandsynligvis haft lige afskåret over- og underside.

Skeden er af træ og forsynet med midtribbe.

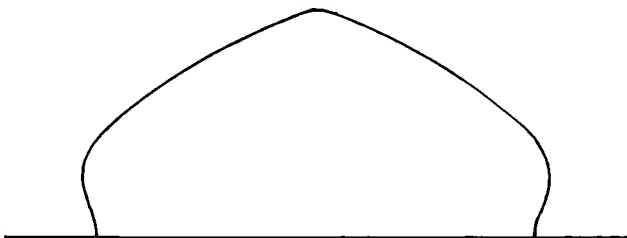

Fig. 3. Rekonstruktionstegning af kuplet skjoldbule af bronze fra Svennum. Mål 1:2.

Fig. 4. Lanse- og spydspids fra Svennum. Mål 1:2. Fotograferet af P. Delholm.

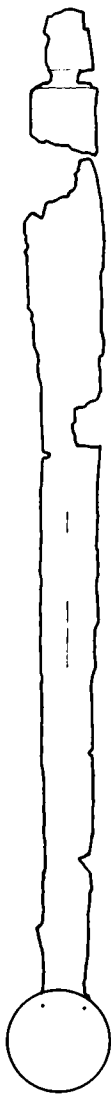

Fig. 5. Tveægget sværd fra Gøttrup. Mål 1:6.

Den cirkulære dupsko af bronze (fig. 6), er 8,1 cm. i diameter, og mundingsbredden er 3,7 cm. Dupsko-
en har to skederandsnitler af bronze. De to dækpla-
der er lagt uden på randstykket, der har u -
formet tværsnit. Begge er forsynet med centrumsgro-
be og et treliniet bånd, dannet af indridsede kon-
centriske cirkelslag. Den ene plade har desuden et femliniet
bånd midt mellem centrum og periferi, også dannet
af indridsede, koncentriske cirkelslag.

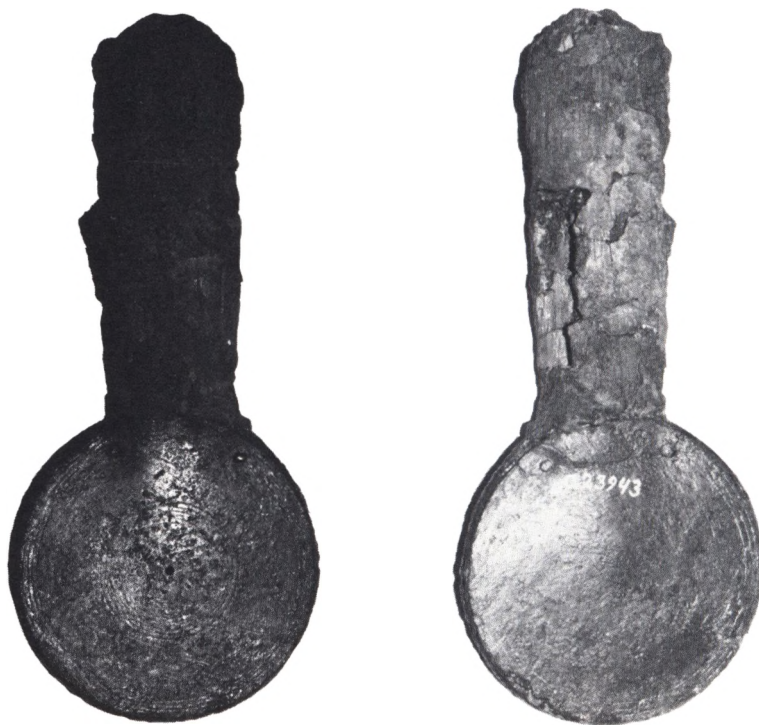

Fig. 6. For- og bagside af cirkulær dupsko af bronze fra Gøttrup.
Mål 1:2.

Bandolerplade af bronze (fig. 7) med en diameter på 6,9 cm. Den let konvekse forside er belagt med hvidmetal, og den markerede centrumsgrobe er anbragt på en forhøjning. Desuden er forsiden dekoreret med tre indridsede eller inddrejede koncentriske cirkler. Øskenet på bagsiden er D - formet.

Kuplet skjoldbule af jern med skoning af bronceblik (fig. 8). Diameter 16,0 cm., bøjde 7,3 cm. og kranens højde mellem 1,5 og 2,0 cm. Sømantallet er ubestemmeligt. Der er kun 1 søm bevaret. Det er af jern og har et fladt hoved med en diameter på ca. 2,0 cm.

Dølle til spyd- eller lansespids. Længde 8,0 cm. Største tykkelse ca. 2,3 cm.

c. Vils, Vejerslev sn., Morsø Sønder hd., Thisted a.. Nationalmuseet C. 6508-11.

Fundet er ikke fagmæssigt udgravet. De eneste fundoplysninger er, at oldsagerne er fundet sammen i en grusgrav. På grundlag af typekombinationen er der imidlertid ingen grund til at tvivle på, at det drejer sig om et samlet gravfund, og de bevarede træ- og tekstilrester tyder på en jordfæste-grav.

Tvægget sværd (fig. 9). Bladets længde har været større end eller lig med 76,5 cm.; dets bredde ved grebet er ca. 4,5 cm., og ved spidsen er den mindre end 2,5 cm. Bladet, hvis tværsnit er ubestemmeligt, er ikke mønstersmedet. Fæstet er forsvundet, og angelen, der er ufuldstændig, er nu 10,5 cm. lang. Skeden er af træ.

Den cirkulære dupsko (fig. 9 & 10) har oprindelig haft en diameter på ca. 5 cm., og mundingsbredden har været mindre end 2,4 cm. Dupskoen har to skederandsnit af bronze. Da ingen del af randstykket er bevaret, kan det ikke afgøres, om dækpladerne har været over- eller underlagte. Forsiden består af en bronzeplade, oven på hvilken der er lagt en forgyldt pressebliksskive af sølv. Lagene er sammenholdt af oprindelig 25-30 sølvstifter, der er placeret i et cirkelslag, og hvis hoveder rager op over presseblikbe-

Fig. 7. *Bandolerplade fra Gøttrup. Mål 1:2.*

Fig. 8. *Kuplet skjoldbule af jern fra Gøttrup. Mål 1:2.*

Fig. 9. *Tvægget sværd fra Vils. Mål 1:6.*

Fig. 10. *Cirkulær dupsko med presseblikdekoration fra Vils. Mål 1:2.*

Fig. 11. *Kuplet skjoldbule af jern fra Vils.*
Mål 1:2.

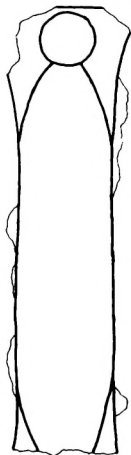

Fig. 12. *Skjoldhåndtagsbeslag af jern fra Vils.*
Mål 1:2.

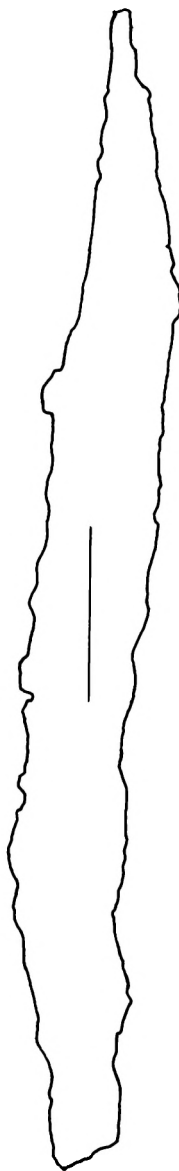

Fig. 13. *Lansespids fra Vils. Mål 1:2.*

klædningen. Forsidens presseblik er yderligere dekoreret med 6 koncentriske perlesnore. Dupskovens bagside er af bronze, og den er måske dekoreret med et eller flere indridsede cirkelslag midt mellem centrum og periferi.

Kuplet skjoldbule af jern (fig. 11). Diameter 16,5 cm., højde 6,3 cm. og kravens højde mindre end $3/4$ cm. Sømantallet er ubestemmeligt, da der hverken kan ses søm eller sømhuller. På bulens tag er der rester af træ (kistedækket).

Skjoldhåndtagsbeslag af jern (fig. 12). Længde i fragmenteret tilstand 11,8 cm. Det bevarede søm har fladt hoved. På beslagets overside er der rester af vævet stof.

Lansespids (fig. 13). Både spids og del af dølle afbrækket. Nuværende længde er 30,8 cm., hvoraf døllen udgør 2,5 cm. Bladbredden har været større end 3,5 cm. og bladtværsnittet sandsynligvis som beskrevet under note 5. Døllens tværsnit er ubestemmeligt.

Spydspids (fig. 14). Ligeledes dårligt bevaret. Spidsen er afbrækket, mens døllen ser ud til at være bevaret i hele sin længde. Totallængden er 17,0 cm. og døllelængden 14,5 cm. Bladbredden er ca. 3,5 cm. Et røntgenbillede bekræfter, at døllen er hel, idet en nitte er bevaret ca. 1 cm. fra døllens afslutning.

d. Uden findestedsangivelse, sandsynligvis Danmark.

Nationalmuseet C. 2834-40.

Fundet er i 1877 indkøbt hos en antikvitethandler og er uden fundoplysninger. Typekombinationen tyder på et samlet fund, og de bevarede træ- og læderrester viser, at graven må have været en jordfæstegrav.

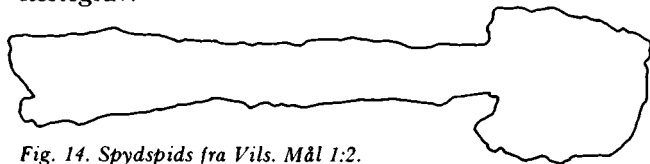

Fig. 14. *Spydspids fra Vils. Mål 1:2.*

Tvægget sværd. Den eneste del af klingen, der er bevaret, er et stykke af odden, som sidder i dupsko-
 en. Dets længde er mindre end 5,0 cm., og dets bredde ved spidsen har været større end eller lig med 3,5 cm. Bladets tværsnit er ubestemmeligt, og det kan ikke ses, om det har været mønstersmedet.

Af fæstet er kun bevaret en støbt, champignonformet nitteknop af bronze, hvis diameter og højde er henholdsvis 2,2 og 1,2 cm. Hertil kommer et ringformet bronzebeslag, der muligvis har siddet på grebet. Beslaget, der på ydersiden er dekoreret med en indridset linie langs begge kanter, er 0,7 cm. bredt, 0,1 cm. tykt og har antagelig haft en diameter på ca. 3,5 cm. Skeden har været af træ, hvoraf rester ses bevaret i dupsko-
 en.

Den cirkulære dupsko af bronze (fig. 15) er 5,1 cm. i diameter, og mundingsbredden er 4,6 cm. Dupsko-
 en har, foruden de to skederandsnitte, en tredje nitte, der går igennem randstykket midt mellem skederandsnitte-
 ne. De er alle af bronze og

Fig. 15. For- og bagside af cirkulær dupsko af bronze fra ukendt sted i Danmark. Mål 1:2.

Fig. 16. Rekonstruktionstegning af kraven og halsen af en stangskjoldbule af bronze fra ukendt sted i Danmark. Mål 1:2.

har i begge ender hvælvede hoveder. Dækpladerne er lagt uden på randstykket, der har u-formet tværsnit. Forsiden er dekoreret med 12 indridsede cirkelslag med markerede centrumsguber. 4 af disse cirkelslag er omgivet af endnu en indridset, koncentrisk cirkel. Bagsiden er udekoreret.

Stangskjoldbule af bronze, der har haft en nu forsvundet påsat top (fig. 16). Kravens diameter er 16,5 cm., og den har oprindeligt været forsynet med 3 x 2 sømhuller, hvoraf kun 4 er bevaret. Efter aftrykkene at dømme har sømhovederne haft en diameter på ca. 2,0 cm. Bulens tag, der er kraftigt deformeret og ikke længere hænger sammen med halsen, er foroven lige afskåret. Overgangen mellem taget og halsen har været skarp. Halsen er kraftigt divergerende og kraven helt flad.

Skjoldhåndtagsbeslag af bronze (fig. 17). Længde i fragmenteret tilstand 15,0 cm. På den bevarede fæsteflade er der aftryk af et sømhoved, der har haft en diameter på ca. 2,0 cm. 2 søm af bronze, der har tilhørt enten bulen eller håndtagsbeslaget, har hvælvede, hule hoveder omgivet af en 0,25 cm. bred krave, hvis største diameter er 2,0 cm. Sømhovedernes højde er 0,5 cm.

Skjoldrandsbeslag i fragmenter uden udtungede nitteforsatser. Beslagets tværsnit er u-formet, des bredde ca. 2,0 cm., og det er fastholdt ved hjælp af broncenitte, der sidder med en afstand af 0,8 cm. Nitte-
 hovederne er hvælvede, hule og omgivet af en smal, flad krave, hvis største diameter er ca. 0,6 cm.

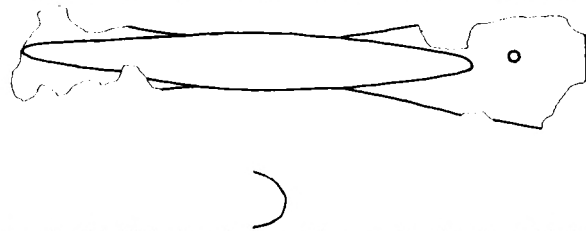

Fig. 17. Skjoldhåndtagsbeslag af bronze fra ukendt sted i Danmark. Mål 1:2.

Da randbeslaget har virket konserverende på skjoldets organiske materiale, kan skjoldets opbygning rekonstrueres. Uden på den tynde træplade er der på begge sider af skjoldet lagt et lag læder, som er sammensyet langs skjoldranden. Langs med randen er disse lag dækket af skjoldrandsbeslaget. På den ene side er læderet bemalet med blå og på den anden side med rød farve.

3. Katalog over gravfundne dupsko af metal med cirkulære dækplader, der er uden ornamentale gennembrydninger.

a. Dupsko af jern

1. Ikke inkrusterede og med ensformede dækplader.
Svennum, Jerslev sn., Børglum hd., Hjørring amt, Danmark.

Hammer Skatval sn., Stjørdalen pgd. Nord-trøndelag, Norge.

Litt.: Det kongelige norske videnskabers - selskabs skrifter 1903 no. 4, p. 10 ff. Bøe 1931, p. 94, fig. 128

2. Inkrusterede og med ikke ens dannede dækplader.
Nebra, gr. 1, Kr. Nebra, Bez. Halle, DDR.

Litt.: Mildenerger 1970, p. 139 & taf. 37,1.

Grabice, gr. 1, (tidl. Reichersdorf), pow. Gubin, Polen.

Litt.: Eggers 1951, p. 112, nr. 855.

b. Dupsko, der hverken er af jern eller har indlægninger.

1. Med pressebliksdekoration

Vils, Vejerslev sn., Morsø Sønder hd., Thisted amt, Danmark.

Litt.: Brøndsted 1960, p. 418.

Avaldsnes, Karmø, Avaldsnes sn. & pgd., Rogaland, Norge.

Litt.: Eggers 1951, p. 91, nr. 316.

Erga, Orre sn., Klep pgd. Rogaland, Norge.

Litt.: Aarsberetning 1896, p. 108:6.

Rømme, Orkanger sn., Orkdal pgd., Sør-Trøndelag, Norge.

Litt.: Straume 1961, p. 51 ff.

Simris, gr. 41, Simris sn., Jærrestad hd., Skåne, Sverige.

Litt.: Stjernquist 1955, p. 14 ff. & pl. XVI-XVIII.

2. Alle eller nogle dækplader overlagt. (Uden pressebliksdekoration).

Uden findestedsangivelse, Danmark.

Gøttrup, Farsø sn., Gislum hd., Ålborg amt, Danm.

Litt.: Brøndsted 1960, p. 418.

Hjartbro, Brevtoft sn., Nørre-Rangstrup hd., Haderslev amt, Danmark.

Litt.: Stjernquist 1955, p. 112 & pl. XLII.

Slusegård Pedersker sn., Bornholms Sd. hd., Bornholms amt, Danmark.

Litt.: Klindt-Jensen 1959, p. 90 ff.

Bringsvær, høj 2, Fjære sn. & pgd., Aust-Agder, Norge.

Litt.: Aarsberetning 1875, p. 76:55.

Bø, høj 1 gr. 1, Engeløya. Steigen sn. & pgd., Nordland, Norge.

Litt.: Slomann 1959, p. 1 ff.

Dalem, Sparbu pgd., Nord-Trøndelag, Norge.

Litt.: Aarsberetning 1871, p. 20:16. Rygh K. 1871, p. 81 ff.

Jevnaker pgd., Opland, Norge.

Litt.: Eggers 1951, p. 93, nr. 364. Rygge 1967-68, p. 202 ff.

Bortset fra den størrelsesmæssige overensstemmelse er der ingen grunde til at antage, at den emailerede skive har tilhørt dupskoen. Grundene, der taler imod, er :1/ Dupskoen bliver, hvis sammenhæng antages, unik. 2/ Emailleskiven er ikke forsynet med skederandsnitter, hvad den sikre dupskodækplade er. 3/ Emailleskiven lader sig naturligt forklare, hvis det antages, at den er: a/ en bandolerplade, der har mistet sit øsken. Et sådant stykke men med bevaret øsken, er kendt fra Smågård-

da, Tofta sn., Gotland (Almgren & Nerman 1923, p. 106, texfigur 187). b/ en skivefibula, som Eggers tolker stykket. Denne tolkning er mindre sandsynlig, da fibler er uhyre sjældne i skandinaviske mandsgrave fra den behandlede periode. En undersøgelse af stykkets bagside vil sandsynligvis kunne fastslå, om emailleskiven har været en skivefibula.

Bronzebeslaget i gennembrudt arbejde, der bl.a. er afbildet Rygge 1967-68, p. 205, fig. 2c & 2d3, fortolkes almindeligvis som en remlejevøjle. Et lignende beslag er kendt fra Dyva, Nedre Stjørndalen pgs., Nord-Trøndelag (Rygh K. 1871, p. 67: 640-43 & pl. II, fig. 1&4; Rygh. O. 1885, fig. 319; Fett P. 1937, p. 16, fig. 4), men dette stykke er altid blevet tolket som et bæltebeslag. Den sidste tolkning af de to stykker forekommer os mest sandsynlig. Dette skyldes især, at der også i Jevnakerfundet foreligger et bæltebeslag (afb. Rygge 1967-68, p. 204, fig. 2b), der enten svarer til bagpladen på Dyva stykkets remspænde eller er en cingulumplade.

Tryti, Vik pgd., Sogn og Fjordane, Norge.

Litt.: Eggers 1951, p. 95, nr. 415.

Fundet blev ufagmæssigt optaget i 1832, og fundoplysningerne i Bergens Museums protokol stemmer ikke overens med dem, der anføres Lorange 1876, p. 95ff. Kilderne samstemmer i, at fundet blev gjort i en høj, der indeholdt to brandgrave, men afviger fra hinanden i hvilke oldsager, der er samhørende. Der blev fundet to dupsko, en cirkulær (fig.

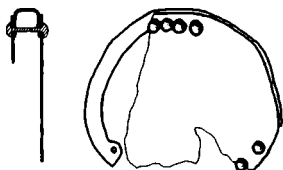

Fig. 18. Cirkulær dupsko af bronze fra Tryti i Norge. Mål 1:2.

18) mus. nr. B 1330 og en halvmåneformet (fig. 19) mus. Nr. B 1331.

Nickarve, Vänge sn., Gotland, Sverige.

Litt.: Almgren & Nerman 1923, p. 126:395.

Roeshög, Hammenhög sn., Ingelstad hd., Skåne, Sverige.

Litt.: Stjernquist 1955, p. 109 ff & pl. XL.

Simris, gr. 54, Simris sn., Järrestad hd., Skåne, Sverige.

Litt.: Stjernquist 1955, p. 20 ff. & pl. XXI-XXIII. Störlinge, Gärdslösa sn., Öland, Sverige.

Litt.: Stenberger 1933, p. 48, fig. 37.

Södra Kvinneby, Stenåsa sn., Öland, Sverige.

Litt.: Stjernquist 1955, p. 109 ff & pl. XLI.

Dupskoen har ikke underlagte dækplader. Patineringen af både dækpladerne og randbeslaget viser entydigt, at dækpladerne oprindeligt har været overlagte.

3. Alle dækplader underlagt. (Uden presseblikdekoration).

Galltorp, Gärdslösa sn., Öland, Sverige.

Litt.: Stjernquist 1955, p. 110 & pl. XLI.

Horsta, Timrå sn., Medelpad, Sverige.

Litt.: Slomann 1948, p. 10 ff. & fig. 1-2. Stjernquist 1955, p. 111 & pl. XLI.

Skuttunge, Skuttunge sn., Uppland, Sverige.

Litt.: Arbmänn 1932, p. 157 ff. Stjernquist 1955, p. 111 & pl. XLI.

Fig. 19. Sådaldt »halvmåneformet« dupsko af jern fra Tryti i Norge. På forsiden er der rester af en pålagt bronzeplade. Mål 1:2.

4. Dækpladernes placering ukendt. (Uden presseblikdekoration).

Isotupa, Isokyla, Uskela sn., Finland.

Litt.: Kivikoski 1947, p. 28 & fig. 139.

Tiitusmäki, Runko, Pikki sn., Finland.

Litt.: Kivikoski 1947, p. 28.

4. Proveniensen

De eneste cirkulære dupsko, hvis (provincial-) romerske oprindelse er hævet over enhver tvivl, er de stykker, der er dekoreret med indlagte bladmønstre, spiralmæander eller andre mønstre i klassisk stil. Omkring 20 af disse dupsko er af jern, og de er alle forbilledligt publiceret (7) med undtagelse af et enkelt stykke fra våbenofferfundet i Illerup Ådal.

Af andre cirkulære dupsko, der er forsynet med dekorationer i klassisk stil, findes 2 af bronze (8) og en af sølv (9).

Ingen af ovennævnte dupsko har skederandsnit-ter, og de er alle samlet ved hjælp af slaglodning. Skederandsnit-ter mangler ligeledes på to enleddede, cirkulære dupsko af ben, der opbevares på Mittel-rheinisches Landesmuseum i Mainz (10). Begge disse stykker er uden fundoplysninger, men er sandsynligvis fundet i eller tæt ved Mainz og må betragtes som provincialromerske produkter.

Den gravfundne dupsko af jern fra Svennum mangler med sikkerhed indlægning, som heller ikke kendes på stykket fra Hammer, og dens let hvælvede dækplader er slaglodet til randstykket. Skønt cirkulære dupsko af metal uden indlægning er ukendte i det provincialromerske materiale, forekommer det sandsynligt, at i hvert fald Svennumstykket er af provincialromersk oprindelse.

Grundene herfor er følgende, 1: Stykket mangler de skederandsnit-ter, der findes på alle andre skandinavisk fundne, cirkulære dupsko af metal. Naturligvis undtaget de allerede nævnte med indlagte mønstre. 2: Randbeslaget er jævnbredt og har rekt-

angulært tværsnit, som det er tilfældet på alle sikre (provincial-) romerske stykker. Med én undtagelse (11) har alle skandinavisk fundne, cirkulære dupsko af metal U-formet tværsnit. 3: Svennumstykket har let, men regelmæssigt, omdrejningssymmetrisk hvælvede dækplader. En sådan hvælving er almindelig på de sikre (provincial-) romerske stykker, mens den i Skandinavien kun findes på enkelte af de presseblikdekorerede, cirkulære dupsko (12).

Med undtagelse af dupsko af jern og dupsko med indlægninger er alle skandinavisk fundne, cirkulære dupsko af metal at betragte som hjemmefremstillede stykker. Den eneste, os bekendte, metaldupsko uden indlægninger, fundet på provincialromersk område, afviger væsentligt fra de skandinaviske stykker (13). Dupskoen er desværre ikke afbildet, men af beskrivelsen fremgår det, at den ikke har ensdannede dækplader, idet forsiden er hvælvet med forsænket midte (14). Den geometriske dekoration er dannet af punslede punktrækker. Der findes ikke paralleller til dupskoens form eller dekoration i Skandinavien.

Dabrowski og Kolendos argumentation for, at cirkulære dupsko, også alle de skandinavisk fundne, er import fra romerriget, kan således ikke være rigtig (15).

5. Typedefinitioner

Som tidligere nævnt, er denne undersøgelse begrænset til de gravfundne metaldupsko fra germansk område, hvis dækplader er cirkulære og uden ornamentale gennembrydninger. Inddelingen i undertyper er foretaget af andre forfattere, og det etablerede system kan overtages.

Hundt har angivet en morfologisk inddeling (16) af de cirkulære jerndupsko efter dækpladernes form. Her skal dog kun skelnes mellem typen med ensdannede dækplader og typen med ikke ensdannede dækplader. På grund af de gravfundne dupsko er det

nødvendigt, at opdele typen med ensdannede dækplader i to undertyper. Den ene med indlægning og den anden uden.

De skandinaviske fundne, cirkulære dupsko af bronze er af Stjernquist (17) inddelt i to typer, hvoraf den ene har dækpladerne anbragt uden på randbeslaget og den anden dækpladerne indvendigt. Denne inddeling kan anvendes, men definitionerne må modificeres, og der må tilføjes en ny type.

De cirkulære dupsko, der hverken er af jern eller har indlægninger, inddeles i tre typer: den skandinaviske A type, der har begge eller nogle dækplader overlagt randbeslaget, den skandinaviske B type, der har begge dækplader underlagt randbeslaget og den skandinaviske C type, hvis ene dækplade er pålagt et beslag af presseblik.

6. Typeudvikling

Typologisk betragtet står dupskoen fra Störlinge mellem de skandinaviske A og B typer. Denne dupsko har nemlig 4 dækplader, hvoraf to er overlagt og to underlagt randbeslaget (18).

Den skandinaviske B type synes ikke at være repræsenteret i våbenofferfundet Ejsbøl Nord (19), hvor den almindeligst forekommende form er den såkaldte »vingede« dupsko. I dette fund indgår et stykke (20), der typologisk set står mellem den skandinaviske B type og den »vingede« dupsko. Det har cirkelringformet randbeslag og underlagte dækplader, som imidlertid er seglformede og ikke når op til munden. Randbeslagets form og dækpladernes placering peger tilbage mod B typen, mens dækpladernes form peger frem mod den »vingede« dupsko.

7. Udbredelse

På fig. 20 er de forskellige typer angivet. Den skandinaviske A type er fællesskandinavisk. Godt halvdelen af de cirkulære metaldupsko, som er fundet i skandinaviske grave, tilhører denne type.

Den skandinaviske B type er kun fundet i tre grave, der alle ligger i Sveriges østlige del. Antallet af dupsko af denne type udgør 1/3 af alle cirkulære svenske dupsko. Hvis B typen ikke var en østskandinavisk form, ville den uden tvivl også være fremkommet i norske eller danske gravfund.

Den skandinaviske C type er en udpræget vestskandinavisk form, der kun i ét tilfælde er fundet i Sverige. Af alle sydsvenske fund udgør typen 1/7 og af alle svenske og finske 1/11. I Norge er typen almindelig, idet den udgør 1/3 af alle cirkulære metaldupsko. I Danmark foreligger et enkelt gravfundet eksemplar, hvor til kommer den cirkulære, presseblikornamenterede dupsko fra Fredsø (21), der dog har været af organisk materiale.

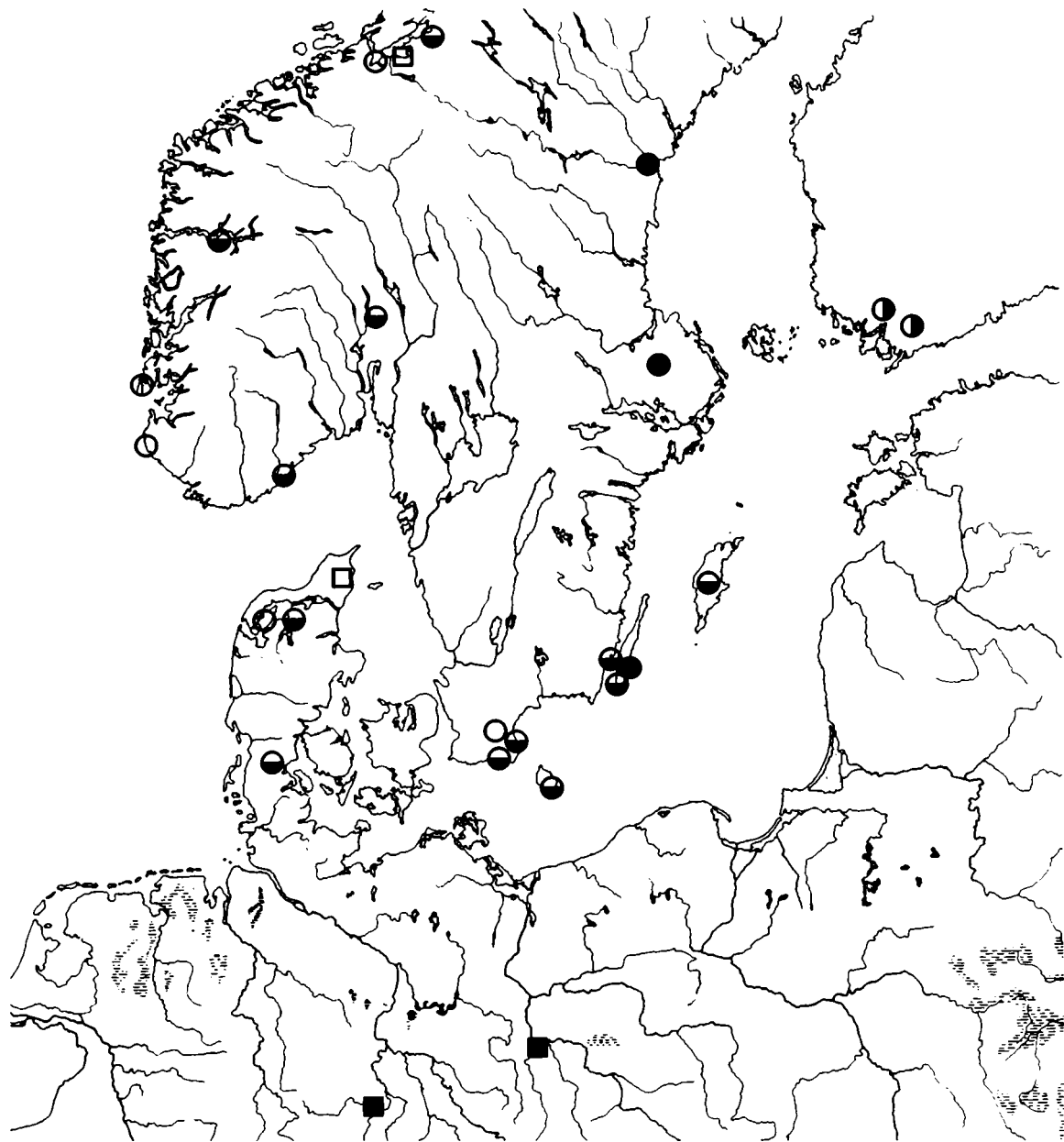
8. Kronologi

Den kronologiske indplacering af de cirkulære dupsko er vanskelig, fordi våben kun i ringe grad har haft finkronologisk betydning. Fibler kendes næsten ikke i våbengrave, og romersk import i form af broncekar, glas m.v. er af begrænset betydning i samme kontekst (22). Til tidsansættelse synes det imidlertid muligt at anvende de spyd- og lansespids typer, som er fundet i grave med sværd og cirkulær dupsko.

Spyd- og lansespidserne viser et overordentlig ensartet formpræg. For lansespidsernes vedkommende drejer det sig om stykker af Svennumtype. (23).

Denne er karakteriseret ved et bladtværsnit som Nydam pl. X, 4 eller 14 (24), ved at have en bladbredde som på det bredeste sted er større end 3,5 cm., ved at forholdet døllelængde/bladlængde er større end eller lig med 3/8 og ved at have svajet bladform. Svennumtypen kan forveksles med den type, der er afbildet Vimose pl. 14, 5 og 6 (25). Forskellen er at dølle/blad forholdet på sidstnævnte type er mindre end 3/8 (26).

Graven fra Bø, Steigen og Simris grav 41 indehol-

der lansespidsen, som afviger fra Svennumtypen. Ganske vist synes bladværsnittene at være ens, men såvel bladform som dølle/blad forhold forskelligt. Det eneste stykke, der ellers synes at afvige fra Svennumtypen, er det fra Skuttunge, der muligvis har indsvajet bladform. På grund af bevaringstilstanden er det imidlertid vanskeligt at afgøre.

Undersøges de spydspidsen, som er fundet sammen med lansespidsen, fås ligeledes kun få forskellige typer. Svennumstykket giver navn til den type, der er karakteriseret, ved at od/dølle forholdet er større end eller lig med $1/3$, men mindre end $2/3$, ved svajet bladudlinje, og ved at odbredden i afstanden $1/2$ odlængde fra døllen er større end eller lig med 1,2 cm. (27).

Stykket fra Skuttunge giver navn til den anden

Fig. 20. Udbredelseskort over de i det frie Germanien gravfundne dupsko af metal med cirkulære, ikke ornamentalt gennembrudte dækplader.

Dupsko af jern:

- Ikke inkrusterede og med ensdannede dækplader.*
- Inkrusterede og med ikke ensdannede dækplader.*

Dupsko der hverken er af jern eller har indlægninger:

- Med presseblikdekoration (Skandinavisk C-type).*
- Alle eller nogle dækplader er overlagt (Skandinavisk A-type).*
- Alle dækplader er underlagt (Skandinavisk B-type).*
- Dækpladernes placering er ukendt.*

hovedtype. Den karakteriseres, ved at od/dølle forholdet er mindre end $1/3$ og ved at have svajet bladudlinje.

Spydspidsen fra Bø, Steigen synes at være forskellig fra ovennævnte typer. Efter afbildningen (28) kan bladudlinjen være simpel. Spydspidsen fra Simris grav 41 har od/dølle forholdet større end $2/3$, svajet bladudlinje og odbredden i afstanden $1/2$ odlængde fra døllen større end 1,2 cm. Den tilhører altså hverken Svennum- eller Skuttungetype. Typen findes på andre skandinaviske lokaliteter bl.a. Vindingstad i Norge (29), u.f. Ödeshög sn. (30) og Granby i Sverige (31). Endvidere kendes den fra Vimose i stort antal, men findes desværre ikke afbildet.

Af speciel interesse er det, at spydspidstypen fra Simris grav 41 med metalindlægninger på bladet og omkring nittehullerne forekommer i nøjagtig samme udformning i en separat nedlægning i Vimosefundet. Engelhardt gør opmærksom på forholdet, idet han skriver (32): »38 Jernspidsen og en rund, sølvbelagt Bronceplade til den underste flade Side af en stor Sværdknap vare indpakkede samlede i vævet, uldent Tøj;«. Engelhardts beskrivelse og identificeringen af stykkerne betyder, at man disponerer over en helt sikkert samlet nedlægning.

Af lansespidsen i nedlægningen skal især omtales typen Vimose pl. 14 nr. 5 og 6 (33), fordi denne lansespidsstype findes i adskillige skandinaviske våbengrave, bl.a. i de norske Gullen høj 12 (34) og Hunn (35).

Gullengraven er fagmæssigt undersøgt i 1921 og indeholder både mands- og kvindeudstyr, som imidlertid synes at være nedlagt i samme begravelsesceremoni. De to Gullenfibler er af Almgrens type IV, 88 og broncekarret af Eggers type 44. Fiblerne tilhører normalt ældre romertids miljø, mens karret findes almindeligt i både ældre og yngre romertid.

Hunngraven indeholder en spydspids med vulst på døllen, sværd med rembøjle, skjoldbule med halv-

kugleformet overdel, broncekar af Eggers type 41 og remspænde. Rembøjlen er af samme form som den, der ses afbildet i Vimose pl. 8 nr. 65 (36). Spydspidsen med vulst på døllen kendes ikke fra den omtalte enhed fra Vimose, men derimod fra f. eks. Kannikegård grav 248, hvor den forekommer sammen med et enægget sværd (37). Det samme er tilfældet i den norske grav Kvam (38).

Simris grav 41 synes altså at tilhøre et fundmiljø, som ikke er senere end begyndelsen af yngre romertid. Samme miljø tilhører Bø, Steigen, men argumentationen må vente, indtil gravens indhold er undersøgt primært. Alt tyder imidlertid på, at cirkulære dupsko af skandinavisk A type og af skandinavisk C type forekommer fra begyndelsen af yngre romertid.

En pressebliksornamenteret dupsko findes også i Avaldnes (39), som dog er udgravet på »en særdeles uvorn og skjødesløs maate« (40). Det er derfor ikke helt sikkert, at broncekarret (41), som er en ledetype for Eggers periode C2, er fundet sammen med dupskoen. Til trods for usikkerheden må det være rimeligt at antage en samhørighed af stykkerne, som medfører, at den skandinaviske C type også er fundet i C2 miljø.

Cirkulære dupsko med overlagte dækplader findes almindeligst sammen med spyd- og lansespidsen af Svennumtyperne. Störtingegraven indeholder dette typesæt og desuden et omegaformet bæltespænde, der betyder, at den skandinaviske A type ligeledes findes i periode C2 (42).

Til tidsfæstelse af B typen med underlagte dækplader skal især anvendes Skuttungegraven (43). Skuttungespydspidstypen indikerer et sikkert C2 miljø, idet den er fundet i den danske Baunegård grav 11 (44) med omegaformet bæltespænde og remdup af Raddatz' type J III,2 (45). Skjoldbuler fra Horsta (46) er af en type, som Godlowski daterer til fase 3 eller 4, dvs. C2 eller senere (47).

9. Slutning

Kun en del af det udstyr, som kan findes i en skandinavisk våbengrav fra yngre romersk jernalder, er behandlet i det foregående. Det ville være af betydning f.eks. også at undersøge remlejbøjler, bandolerplader og skjoldbuler, men her skal kun fremføres nogle få træk om dette øvrige udstyr.

Rektangulære rembøjler (48) findes sammen med cirkulære dupsko i Dalem, Roeshög, Simris grav 54 og Störlinge. Bandolerplader kendes fra 11 skandinaviske gravfund, og i 7 af disse, Fredsø, Gøttrup, Slusegård, Hammer, Jevnaker, Simris gr. 54 og Störlinge, foreligger tillige cirkulære dupsko. Det samme er tilfældet i Nebra.

Stangbuler, der ikke er af jern, kendes fra 13 skandinaviske gravfund, og i 3 af disse, U. F. Danmark, Avaldnes og Jevnaker, er de fundet sammen med cirkulære dupsko. I 10 tilfælde findes skjoldbuler med kuplet tag sammen med cirkulære dupsko. Ingen af de 10 er af typen med høj krave (49) og konvergerende hals, hvilket tyder på, at cirkulære dupsko ikke findes senere end i C2 fasen.

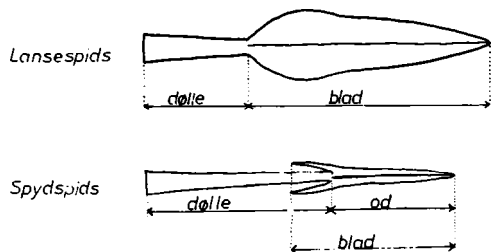
Metaldupskoen med cirkulære dækplader uden ornamentale gennembrydninger har været hovedemnet for dette arbejde. Våbenudstyret i de 4 danske gravfund fra Svennum, Gøttrup, Vils og U. F. Danmark er forsøgt beskrevet og afbildet, og en til dels ny typeinddeling af alle kendte cirkulære dupsko med ovennævnte egenskaber er foretaget.

Et vigtigt resultat af undersøgelsen er, at største delen af de skandinaviske fundne cirkulære dupsko også er skandinavisk fremstillede. Udbredelsen af dupskotyperne tyder på regionale forskelle. Mens A typen er fællesskandinavisk, synes B typen at være et østligt fænomen. C typen er udpræget vestskandinavisk.

De kronologiske betragtninger førte til, at A og C typerne forekom i både C1 og C2 faserne, mens B typen kun fandtes i C2.

Noter

1. Engelhardt 1869, p. 17 og pl. 9-10.
2. Stjernquist 1955, p. 108 ff.
3. Museumsinspektør Jens Aarup Jensen og overinspektør Mogens Ørsnes, Nationalmuseets 1. afd., takkes for tilladelse til at anvende de pågældende fund.
4. Jahn 1916, p. 192 og abb. 220 p. 189.
5. Engelhardt 1865.
6. Lomborg 1973, p. 204.
7. Hundt 1953, Hundt 1955 og Kellner 1966.
8. Stjernquist 1955, pl. XLI, fig. 1 og Hagberg 1967, p. 40, fig. 35.
9. Böhner 1963, p. 145, abb. 2.
10. Mus. nr. 2507 og 2508.
11. Undtagelsen er dupskoen fra Roeshög med randbeslag af rektangulært tværsnit, men i dette tilfælde er randbeslaget ikke jævnbredt.
12. Os bekendt er Vilsdupskoen den eneste skandinaviske med regelmæssigt hvælvet dækplade under presseblikbeslaget.
13. Hundt 1953, p. 71 & 77.
14. Som f.eks. dupskoen fra Nebra.
15. Dabrowski og Kolendo 1972, p. 77.
16. Hundt 1953, p. 67.
17. Stjernquist 1955, p. 112.
18. Stjernquist 1955, p. 110.
19. Ørsnes 1963, p. 243 & 240 fig. 10.
20. Ørsnes 1963, fig. 10 midterst.
21. Drescher 1955, p. 25-33 og Klindt-Jensen 1952 p. 203 fig. 5.
22. Stjernquist 1955, p. 3-4.
23. Forskellen på en spydspids og en lansespids er, at en spydspids har modhager, mens en lansespids ingen har. Spyd- og lansespidsterminologien fremgår af nedenstående skitser.

Hvis bladbredden mellem bladets bredeste sted og spidsen har et minimum, kaldes bladet *indsvajet*.

Hvis bladet mellem bladets bredeste sted og spidsen ikke har et minimum, og hvis der på hvert ægforløb på dette stykke af

bladet forekommer både et konkavt og konvekse ægforløb, kaldes bladet *svajet*.

Hvis bladbredden kun har et maximum og hvert af de to ægforløb kun en konvexitet, kaldes bladet simpelt.

24. Engelhardt 1865. Nydam pl. X, 14 er ikke samme type, da den har en bladbredde, som er mindre end 3,5 cm.
25. Engelhardt 1869.
26. Hvis bladbredden på et stykke af Svennumtype er større end 6,0 cm., må dølle/blad forholdet gerne være mindre end 3/8, hvis bladlængden er større end eller lig med 18,0 cm.
27. Typen, der har odbredden mindre end 1.2 cm. i afstanden 1/2 odlængde fra døllen og ellers samme karakteristika som Svennumtypen, kendes bl.a. fra Vimose, se pl. 14,17.
28. Slomann 1959, p. 8. Vi har desværre ikke selv haft lejlighed til at undersøge fundet.
29. Slomann 1971, p. 71.
30. Oxenstierna 1958, fig. 127.
31. Oxenstierna 1958, fig. 117 nederst.
32. Engelhardt 1869, p. 4 note 1.
33. Engelhardt 1869.
34. Grieg 1926, p. 17 ff. og fig. 19a og b.
35. Johansen 1951, p. 135-42.
36. Engelhardt 1869.
37. Vedel 1886, p. 341, nr. 248.
38. Grieg 1926, p. 52 og 188 anm. 22.
39. Schetelig 1912, p. 53 ff.
40. Schetelig 1912, p. 58.
41. Schetelig 1912, fig. 128.
42. Stenberger 1933, p. 47-48 og Raddatz 1957, p. 60 ff.
43. Arbman 1932, p. 157 ff.
44. Vedel 1886, p. 355 nr. 11.
45. Raddatz 1957, p. 88 ff.
46. Slomann 1948, p. 10 ff. & fig. 1-2 og Stjernquist 1955 p. 111 & pl. XLI.
47. Godlowski 1970, Pl. III
48. Se f.eks. Rygh, O., 1885 nr. 196.
49. Kravens højde skal være større end eller lig med 1,0 cm.

Litteratur.

- Almgren, O. & Nerman, B., 1923 »Die ältere Eisenzeit Gotlands«.
- Arbman, H., 1932 »Två främmande inslag --«, Fornvännen 27, 1932.
- Beckmann, C., 1969 »Metallfingerringe der römischen Kaiserzeit im freien Germanien«. Saalburg Jahrb. 26, 1969.

- Böhner, K., 1963 »Zur historischen Interpretation der sogennanten Laetengräber«. Jahrbuch RGZM 10, 1963.
- Brøndsted, J., 1960 »Danmarks Oldtid - III Jernalderen«.
- Bøe, J., 1931 »Jernalderens keramik i Norge«. Bergens Museums skrifter. Nr. 14.
- Dąbrowski, K. & Kolendo, J., 1972 »Les épées romaines découvertes en Europe centrale et septentrionale« Archaeologia Polona XIII, 1972.
- Drescher, H., 1955 »Die Nachbildung der Scheibenfibel aus Tangendorf Kreis Harburg«. Die Kunde NF. 6 Heft 1, p. 25-33.
- Eggers, H. J., 1951 »Der römische Import im freien Germanien«. Atlas der Urgeschichte 1 & 2.
- Engelhardt, C., 1865 »Nydam Mosefund«.
- Engelhardt, C., 1869 »Vimose Fundet« Fynske Mosefund. No. II.
- Fett, P., 1937 »Setrangelbæltet og andre belter fra den eldre jernalder«. Bergens Museums Årbok 1937. Historisk-antikvarisk rekke. Nr. 7.
- Godlowski, K., 1970 »The chronology of the late roman and early migration periods in central Europe«. Prace Archeologiczne, Zeszyt 11. 1970.
- Grieg, S., 1926 »Hadelands eldste bosetningshistorie«. Det norske Videnskaps-Akademi, Skrifter. I.
- Hagberg, U. E., 1967 »The archaeology of Skedemosse«.
- Hundt, H. J., 1953 »Die spätrömischen eisernen Dosenortbänder«. Saalburg Jahrbuch 12, 1953.
- Hundt, H. J., 1955 »Nachträge zu den römischen Ringknaufschwertern, Dosenortbändern und Miniaturschwertanhängern«. Saalburg Jahrbuch 14, 1955.
- Jahn, M., 1916 »Die Bewaffnung der Germanen«. Manus no. 16.
- Johansen, E., 1951 »En nattlig skattegravning i 1894«. Viking 1951.
- Kellner, H.-J., 1966 »Zu den römischen Ringknaufschwertern und Dosenortbändern in Bayern«. Jahrbuch RGZM 13, 1966.
- Kivikoski, E., 1947 »Die Eisenzeit Finnlands«.
- Klindt-Jensen, O., 1952 »Keltisk tradition i romersk jernalder«.
- 1952 »Arbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, 1952.
- Klindt-Jensen, O., 1959 »To krigergrave fra Bornholms jernalder«. Fra Nationalmuseets Arbejdsmark, 1959.
- Lømborg, E., 1973 »Die Flintdolche Dänemarks«. Nordiske Fortidsminder. Serie B. Bind 1.
- Lorange, A., 1876 »Samlingen af Norske Oldsager i Bergens Museum«.
- Mildenberger, G., 1970 »Die Thüringischen Brandgräber der spätrömischen Zeit«.
- Oxenstierna, E., 1958 »Die ältere Eisenzeit in Östergötland«.
- Raddatz, K., 1957 »Der Thorsberger Moorfund«.
- Rygge, E. W., 1967-68 »Viktoria Romana i Norge«. Årbok, Universitetets Oldsaksamling, 1967-68.
- Rygh, K., 1871 »Katalog over Det kgl. norske Videnskabers Selskabs Selskabs Oldsamling«. Det Kongelige Norske Videnskabers-Selskabs Skrifter 7 (1871-74). Throndhjem.
- Rygh, O., 1885 »Norske Oldsager«.
- Schetelig, H., 1912 »Vestlandske Graver fra Jernalderen«. Bergens Museums Skrifter. Ny række. Bd. II. no. 1.
- Slomann, W., 1948 »Medelpad og Jämtland i eldre jernalder«. Universitetet i Bergen. Årbok 1948. Historisk- antikvarisk rekke. Nr. 2.
- Slomann, W., 1959 »Et nytt romertids gravfunn fra Nord-Norge«. Viking 1959.
- Slomann, W., 1964 »En antikvarisk-historisk skisse omkring Avaldsnesfunnet«. Viking 1964.
- Slomann, W., 1971 »Gravfeltet omkring Einangsteinen i Slidreåsen, Valdres«. Viking 1971.
- Stenberger, M., 1933 »Öland under äldre järnåldern«.
- Sjærnquist, B., 1955 »Simris. On cultural connections of Scania in the roman iron age«. Acta Archaeologica Lundensia 2.
- Straume, E., 1961 »To romertids gravfunn fra Trøndelag«. Viking 1961.
- Vedel, E., 1886 »Bornholms Oldtidsminder og Oldsager«.
- Ørnsnes, M., 1963 »The Weapon Find in Ejsbøl Mose at Haderslev. Preliminary Report.« Acta Archaeologica XXXIV, 1963.